

візантійською традицією [Курас І.Ф., Рибачук М.Ф., Кирюшко М.І., Фещенко П.І. Релігія і політика в сучасній Україні. – К., 2000, с.207]. В.Єленський справедливо підкреслює, що єпископат і значна частина кліру Російської Православної Церкви обстоює позицію об'єднання східнослов'янських народів у єдиному державному організмі, а також те, що політика керівництва РПЦ є дуже близькою до державної політики Росії [Єленський В.Є. Релігія після комунізму. – К., 2002, с.105]. Слід також врахувати, що хоча в 1990 році Українському екзархату РПЦ Московським Патріархатом і надано самостійність в управлінні, але останній «залишив за собою право затверджувати рішення Синоду Української Православної Церкви, призначати архієреїв, формувати загальноцерковний бюджет тощо» [Шуба О.В. Релігія в етнопольовому розвитку України (політологічний аналіз). – К., 1999, с.211]. Отже, Українська Православна Церква Московського Патріархату, яка є найбільш чисельною в Україні, залишається підпорядкованою РПЦ і не лише канонічно. Її служителі повинні виконувати рішення Архієрейських соборів цієї Церкви, а тому бути провідниками російської політики в Україні.

О.Шуба справедливо звертає увагу на заповлізованість та протекціонізм з боку місцевих органів влади при прийнятті рішень щодо повернення майна релігійним організаціям, пропонуючи для запобігання адмініструванню та порушенням чинного законодавства посадовими особами, прийняттю ними некомпетентних рішень та дій, проводити з ними релігієзнавче навчання [Там само, с.198-217]. Потрібне вдосконалення чинного законодавства з врегулювання законодавства з цієї сфери відносин, в якому доцільно переважну більшість спірних питань щодо повернення культового майна віднести не до компетенції місцевих органів влади.

Що ж до протистояння між представниками різних конфесій, яке ще, на жаль, певною мірою має місце в Україні як негативна спадщина минулого, то ми підтримуємо думку авторів, які зазначають, що ігнорування принципу рівноправ'я релігій призводить до роз'єднання народів і навіть до релігійних війн і що єдиною формою зближення релігій у наш час є діалог [Рибачук М.Ф., Уткін О.І., Кирюшко М.І. Національне відродження і релігія. – К., 1995, с.23].

Виходячи із вище сказаного, для проведення плідного міжконфесійного діалогу з вирішення питання повернення державою культового майна релігійним організаціям, на нашу думку, необхідно:

- 1) визначити обсяг спірного майна, яке підлягає поверненню релігійним організаціям;
- 2) залишивши, хоча б на певний час, суперечки з доктринальних питань та особистісних політичних переконань, керівництву різних конфесій або їх повноваженим представникам слід сісти за стіл переговорів (увійти до складу міжконфесійних комісій) та вирішити долю культового майна, яке повертається державою, бо без активної участі релігійних організацій дане питання вирішене належним чином бути не може;
- 3) при вирішенні зазначених питань необхідно учасникам такого діалогу проявити добру волю та згадати принцип вирішення спірних питань «вважати один одного вищим за себе», який пропонується в Біблії (Фил. 2, 3).

І. ПАХОМОВ ■

РОБОТА РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ (міжконфесійні відносини)

Серед основних засобів виправлення засуджених у ст.6 Кримінально-виконавчого кодексу України визначено громадський вплив, під яким розуміють залучення громадських та релігійних організацій до соціально-виховної роботи із засудженими. Стимулювання правослухняної поведінки засуджених здійснюється за допомогою програм диференційованого виховного впливу, однією з яких є програма «Духовне відродження».

На даний час Державний департамент України з питань виконання покарань співпрацює більш ніж з 25 релігійними течіями, які надають допомогу працівникам установ виконання покарань у духовному вихованні засуджених. Переважна більшість з них – христия-

■ **І. Пахомов**, викладач циклу психолого-педагогічних дисциплін Білоцерківського училища професійної підготовки працівників кримінально-виконавчої системи України.

янські. Основи віровчення християнства, проникнуті духом милосердя і любові до ближнього, визначили зміст і характер відношення християн до тих, які стали на шлях злочину. Рятуння їх душ, примирення з Богом і суспільством, приведення їх до каяття були покладені нами в основу роботи із в'язнями. Саме каяття визначило головну сутність і назву цієї ідеї [Радов Г. Пенітенціарна ідея: думки на тему. – К., 1997. – 288 с.].

Питання про роботу із засудженими неодноразово розглядалися на Вселенських церковних соборах, але у Середньовіччі увага до проблем засуджених з боку католицького духовенства значно знизилася у зв'язку із введенням інквізиції. Лише у 1541 році у Мілані за ініціативою короля Карла V була створена «Колегія піклувальників про тюрми», в роботі якої брав активну участь міланський кардинал Карл Барромеус.

У 1535 році наказом короля Франції Франца I духовенство зобов'язувалося надавати засудженим духовну підтримку. У 1636 році ченець-бернардинець Мобільйон розробив проєкт влаштування тюрми, розрахованої на пробудження в душах злочинців каяття. Священик Клавдій Бернард також усе життя присвятив турботам про покращення матеріального та морального стану ув'язнених. На базі ідей Мобільйона та Бернарда за ініціативою папи Климента IX у 1725 році був відкритий виправний будинок св. Михаїла для малолітніх злочинців. В 1766 році була побудована тюрма такого типу в Мілані, а в 1722 році за ініціативою графа Віконта Білена – в Генуї. У 1776 році в Філадельфії (США) було засноване перше тюремне товариство за ініціативою ченців-квакерів. Під їх впливом відбувався перегляд ставлення до засуджених, смертна кара застосовувалась лише як винятковий засіб.

У кожному рішенні міжнародних тюремних конгресів (1845 р. – Франкфурт-на-Майні, 1846 р. – Брюссель, 1856 р., 1857 р. – Франкфурт-на-Рейні, 1871 р. – Цинцинаті, 1872 р. – Лондон, 1878 р. – Стокгольм, 1885 р. – Рим, 1890 р. – Санкт-Петербург, 1895 р. – Париж, 1900 р. – Брюссель, 1905 р. – Будапешт, 1911 р. – Вашингтон) зазначалось про необхідність духовного відродження засуджених і співпрацю з релігійними організаціями. До 1917 року в кожній в'язниці чи каторзі Російської імперії був священик, який займався духовним вихованням ув'язнів. Після 1917 року взаємодія установ виконання покарань з релігійними організаціями була припинена і знов розпочалася лише на початку 90-х років м.ст.

Аналіз сучасних нормативно-правових документів, які регламентують взаємодію релігійних організацій з установами виконання покарань, показав, що цей процес здійснюється згідно з Конституцією України, Законом України «Про свободу совісті та релігійні організації», Кримінально-виконавчим кодексом України, рекомендаціями Державного департаменту України з питань виконання покарань «Про заходи щодо взаємодії з релігійними організаціями з питань їх участі у духовному вихованні осіб, які знаходяться в установах кримінально-виконавчої системи» [Збірник нормативних документів і методичних рекомендацій з питань організації виховної та соціально-психологічної роботи серед осіб, засуджених до позбавлення волі (уклад.: С.Скоков, Ю.Олійник, О.Янчук). – К., 2002. – 312 с.].

У наш час адміністрація установ виконання покарань приділяє значну увагу духовному вихованню засуджених. З цією метою здійснюється співпраця з різними конфесіями і їх організаціями: православними (УПЦ, УПЦ-КП, УАПЦ), католицькими (РКЦ, УГКЦ), протестантськими (баптисти, п'ятидесятники, адвентисти, Свідки Єгови, харизмати, евангелісти та інші); мусульманськими; іудейськими.

Звітні дані Державного департаменту України з питань виконання покарань свідчать, що, як правило, в кожній установі кримінально-виконавчої системи України (колонії, СІЗО, виправному центрі, ЛТП) побудована і функціонує молитовна кімната, у більшості установ побудовані чи будуються храми або каплиці. Як правило, кожен установу відвідує православний священик (майже скрізь – УПЦ МП, іноді – УПЦ КП або УАПЦ). Представники РКЦ або УГКЦ відвідують кілька установ Західної України. Мусульмани – кілька установ Криму та Донецької області. Іудеї – кілька колоній України. Майже всі установи відвідуються представниками протестантських конфесій, навіть кількох.

З метою вивчення та аналізу особливостей взаємодії релігійних організацій з установами виконання покарань нами з 2004 року проводилося анкетування більш як 300 співробітників соціально-психологічної служби цих установ. Усі опитані зазначили, що їх установи відвідують православні священники та представники протестантських конфесій (баптисти, евангелісти, Свідки Єгови, адвентисти, п'ятидесятники, харизмати та інші). Лише 3% співробітників назвали католицьких та греко-католицьких священників, по 1% – мусульман та іудеїв.

Як правило, установи виконання покарань відвідують дві релігійні організації (81% опитаних), рідше – три (12%). Найчастіше це – православні та протестанти. Переважання саме представників 2-3 релігійних течій, які відвідують колонії, на нашу думку, обумовлено складністю надання приміщень, часу та забезпечення безпеки їх представникам під час роботи із засудженими. Опитані співробітники не пригадували випадків міжконфесійних

конфліктів засуджених, але з метою їх профілактики у більшості установ виконання покарань ці зустрічі здійснюються в різний час у різних приміщеннях (православних, католиків та греко-католиків – у храмах, каплицях та молитовних кімнатах; протестантів – в інших приміщеннях). Найбільш регулярно відвідують засуджених представники протестантських організацій (завжди і скрізь щотижня), рідше здійснюють свою роботу православні, католики та греко-католики (54% – щотижня, 35% – щомісяця), а мусульмани та іудеї – лише кілька разів на рік. Як правило, протестанти відвідують засуджених у зручний для них час (у вихідні та святкові дні), православні, католики та греко-католики – найчастіше у будні дні (76% опитаних), мусульмани та іудеї – нерегулярно. В ході бесід з пасторами протестантських церков, які відвідували засуджених, було з'ясовано, що переважна їх більшість – колишні засуджені, які спеціалізуються саме на тюремному служінні. Майже всі греко-католицькі священники мають свої приходи, а тому не мають змоги відвідувати засуджених у зручний для них час.

Також нас цікавила кількість засуджених, які відвідують заходи релігійних організацій. Опитування показало, що протестанти збирають більше засуджених на свої заходи (42% опитаних – більше 50 засуджених), тоді як православні, католики та греко-католики – дещо менше (68% опитаних – до 10 засуджених), кількість засуджених-мусульман та іудеїв – нестабільна, але незначна. На наш погляд, цьому сприяють саме форми роботи представників цих релігійних організацій. Так, всі опитані зазначили, що протестанти проводять не тільки богослужіння, але й заняття недільної школи, проводять концерти, диспути, вікторини, роздачу літератури та гуманітарної допомоги. Форми роботи інших конфесій дещо бідніші: як правило, тільки богослужіння, зрідка – заняття у недільній школі або бесіди на морально-етичну тематику. Цікаві результати бачення співробітників щодо мотивації відвідування засудженими заходів релігійних організацій. Опитування виявило досить схожу мотивацію відвідування засудженими заходів православних, католиків, греко-католиків, іудеїв та мусульман. Більшість співробітників (56%) назвали релігійні мотиви (зробити крок до спасіння власної душі, взяти участь в обрядах і таїнствах). Серед інших мотивів переважали:

- отримати моральну допомогу, поспілкуватися з одновірцями (36%);
- цікаво та змістовно провести час (29%);
- відвідують церкву, бо це може бути оцінено при визначенні ступеня виправлення (21%);
- більше узнати про релігію, Бога (12%);
- отримати матеріальну допомогу, у тому числі після звільнення (6%).

Опитування працівників щодо мотивації відвідування засудженими заходів, що проводять протестанти, показало зовсім іншу мотивацію. Усі опитані назвали матеріальні мотиви (гуманітарна допомога, подарунки) головними у мотивації відвідування засудженими заходів протестантських конфесій. Релігійні мотиви (спасіння душі, підтримка одновірців) назвали 55% опитаних. Серед інших мотивів переважають: цікаво провести час (39%); дізнатися новини з волі (29%); отримати допомогу після звільнення (21%).

Досить значна доля співробітників (28%) вважають, що деякі релігійні організації негативно впливають на психіку засуджених, серед них: Свідки Єгови (11% опитаних); харизмати (8 %); п'ятидесятники (5 %); адвентисти (3 %);

мусульмани (1 %). З боку православних, католиків, греко-католиків та іудеїв таких випадків співробітники не називали.

Випадків міжконфесійних конфліктів між засудженими співробітниками не пам'ятають. Лише 14% опитаних вважають, що міжконфесійні конфлікти між засудженими можливі (3% – між християнами та мусульманами, 5% між православними та греко-католиками, 6% – між православними УГЦ та УПЦ КП). З метою профілактики міжконфесійних конфліктів у установках здійснюються наступні заходи:

- виділяються окремі приміщення для зустрічі засуджених з представниками різних конфесій і церков;
- зустрічі засуджених з представникам різних релігійних течій здійснюються у різний час;
- з представниками релігійних організацій адміністрацією установ виконання покарань проводяться інструктування з метою роз'яснення нормативно-правових документів, що регламентують взаємодію кримінально-виконавчої системи з релігійними організаціями;
- працівниками соціально-психологічної служби систематично проводяться бесіди із засудженими, що відвідують заходи різних релігійних спільнот, з метою виховання толерантного ставлення до засуджених інших конфесій.

У 2007 році спостерігається підвищення активності УГКЦ у справі тюремного служіння. 27-30.11.2007 р. Так, на базі Білоцерківського училища кримінально-виконавчої системи

України проведений методичний семінар для священнослужителів УГКЦ, які працюють чи будуть працювати із засудженими. Викликає занепокоєння їх бажання проводити богослужіння у православних храмах та каплицях, які функціонують у місцях позбавлення волі. Зрозуміло, що це може викликати різкий протест православних священнослужителів та засуджених. Це питання варто було б спеціально обговорити на засідання Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій.

Також співробітники надали свої рекомендації щодо підвищення ефективності взаємодії з релігійними організаціями. Серед них найчастіше були такі:

- покращити роботу щодо залучення релігійних організацій, які можуть надати установам матеріальну допомогу (58%);
- активізувати роботу православних священників. Вони мали б регулярно проводити богослужіння, заняття із засудженими (41%);
- не допускати до роботи із засудженими релігійні течії, які негативно впливають на їх психіку (32%).

Анкетування співробітників соціально-психологічної служби установ виконання покарань показало, що адміністрація їх значну увагу приділяє залученню різних конфесій до виховної роботи із засудженими. З цією метою здійснюється співпраця з різними релігійними течіями.

ДЕКЛАРАЦІЯ

о содействии диалогу и взаимопониманию между религиями и цивилизациями,
принятая на Всемирной конференции, которая состоялась
26-28 октября 2007 года в Охриде, Республика Македония

Общее благо, справедливость, солидарность и права человека, воплощаемые в добрых словах и делах, освещают наши усилия, направленные на утверждение единства в мире и обеспечение его совершенствования и выживания в соответствии с религиозными и моральными принципами, которыми мы руководствуемся сами и руководствуясь которыми оцениваем других. Религиозное верование должно содействовать утверждению глубоких духовных и моральных ценностей.

Мы подчеркиваем важное значение понимания и исповедования наших соответствующих религий, которые утверждают веру, надежду и любовь между всеми и ко всем. Вместе с тем мы заявляем, что только путем установления широкого сотрудничества между цивилизациями на основе принципов взаимного уважения и почитания мы сможем содействовать созданию необходимых условий для понимания других религий.

В истории человечества было много великих свершений и провалов, взлетов и падений. Религия – это движущая сила, сила, которая все наполняет смыслом, обеспечивает моральные принципы и позитивную направленность.

Мы решительно осуждаем все формы религиозного насилия и любые попытки его оправдания. Мы осуждаем спекуляции на религии и все формы дискриминации и все действия, унижающие человеческое достоинство. Мы призываем приверженцев всех религий следовать в своих действиях принципу взаимности: относиться к другим так же, как мы хотели бы, чтобы относились к нам.

Мы беззаветно преданы делу укрепления и развития диалога между различными религиями, культурами и цивилизациями. В основе всякой религии лежит любовь. Мы осуждаем любое толкование религии, проповедующее террор, поскольку террор и убийство не имеют оправданий. Сознывая, что предрассудки, недоверие и страх порождают терроризм, мы, участники настоящей Конференции, заявляем о своей преданности делу содействия взаимному уважению культур и конфессий.

Мы заявляем, что уважение прав различных этнических и религиозных общин имеет основополагающее значение для содействия взаимному диалогу между различными конфессиями, цивилизациями и культурами. Сознывая, что религиозное и культурное разнообразие должно служить основой для установления сотрудничества и взаимопонимания, мы заявляем, что, решая проблемы небольших религиозных и культурных общин в странах при уважении традиционных ценностей общин большинства, можно предотвратить возникновение многих источников нестабильности как внутри государств, так и между ними.

Образование, как важная основа формирования сильной этнической личности, является главным элементом содействия терпимости, диалогу и взаимопониманию между рели-